

AVRUPA BİRLİĞİ VE HİZMET TİCARETİNİN LİBERALİZASYONU

EUROPEAN UNION AND THE LIBERALISATION OF SERVICES TRADE

Dr. Eral TOPÇU¹
Yrd.Doç.Dr. Ferhunde HAYIRSEVER²

ÖZET

Avrupa Birliği uluslararası düzeyde hizmet ticaretinin en büyük aktörlerinden biridir. Bu çalışmanın amacı Avrupa Birliği'nin hizmet ticaretinin liberalizasyonuna yönelik politikalarını ortaya koymaktır. Bu amaçla, Birlik'in başlıca hukuki düzenlemeleri, komşuluk politikası, iki taraflı anlaşmalar ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services-GATS) politikaları değerlendirilecektir. Somut bir örnek olarak GATS çerçevesinde su hizmetlerinin liberalizasyonu politikaları da irdelenecektir. Çalışmada Genel Çıkar Hizmetleri Hakkında Green Paper, İç Pazarda Hizmetler Direktifi gibi Birlik'in konuyla ilgili hukuki düzenleme ve anlaşmaları, GATS müzakerelerindeki öneri ve taleplerinden yararlanılmıştır. Çalışmada AB'nin bir tarafta hizmet ticaretinin liberalizasyonuna yönelik aktif bir rol oynadığı, diğer tarafta ise bu sürecin sorun ve çelişkileri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

ABSTRACT

European Union is one of the biggest actors in services trade in international level. The aim of this study is to show the policies of the services trade liberalisation of the European Union. With this aim, major legal regulations of the EU, neighbourhood policy, bilateral agreements and General Agreement on Trade in Services (GATS) negotiations are assessed. In framework of GATS, water liberalisation policies are also examined as an example. In the study, the legal regulations of European Union such as Green Paper On Services of General Interest, Directive on Services in the Internal Market and agreements, the offers and requests of EU in GATS negotiations are used. In the study, it is concluded that, on the one hand EU plays an active role towards the liberalisation of services trade, on the other hand this process has problems and dilemmas.

Avrupa Birliği, hizmet ticareti, liberalizasyon, GATS, su hizmetleri
European Union, services trade, liberalisation, GATS, water services

¹ Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü.

² (TÜBİTAK tarafından desteklenmiştir) Akdeniz Üniversitesi, İİBF, Kamu Yönetimi Bölümü.

GİRİŞ

Ekonominin küreselleşmesiyle birlikte, üretim ve tüketimin dünya ölçeğinde planlandığı, serbest rekabet ve piyasa düzeninin uluslararası kurallar çerçevesinde belirlendiği yeni bir sistem oluşturulmaya başlanmıştır. Bu sistemde Avrupa Birliği (AB) ve Amerika Birleşik Devletleri (ABD) hala dünya ekonomisinde iki büyük ekonomik güç olmaya devam etmektedir. Bu ikisi arasındaki ticaret akışı dünya ekonomisinde en büyük bölgelerarası ticaret akışıdır. Ancak aynı zamanda Çin, Japonya, Hindistan, Brezilya ve Meksika gibi bölgesel ekonomilerin öne çıkışı ile çok kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır. Çok kutuplu dünya ekonomisine yönelik bu değişim dünya çapında ticari liberalizasyon süreci ile genişletilmektedir. Bu çerçevede korumacılık, yerini liberalizasyonu temel alan yeni bir anlayışa bırakmıştır.³

Liberalizasyon, mallar, hizmetler, kişiler ve sermayenin ülkeler arasında serbest dolaşımını engelleyici nitelik taşıyan ve rekabeti olumsuz yönde etkileyen ulusal kısıtlamaların kaldırılmasıdır.⁴

Dağdelen'e göre, liberalizasyon temelde, siyasal ve yönetsel mekanizmalar, ticaret piyasaları ve finansal piyasalar üzerindeki kontrollerin kaldırılması ve sonrasında uluslararasılaştırılmasını amaçlamaktadır. Liberalizasyonun işleyişi, ticari liberalizasyon, finansal liberalizasyon ve siyasal ve yönetsel liberalizasyon politikaları ile gerçekleştirilmektedir. Ticari liberalizasyon, mal ve hizmet ticareti üzerindeki devlet kontrollerinin kaldırılması ve uluslararası serbest ticaretin sağlanmasını bir arada hedefleyen yaklaşımdır.⁵ Güler'e göre, ilk dalga ekonomik ve mali liberalizasyon, ikinci dalga siyasal ve yönetsel liberalizasyondur.⁶

1947'de IMF ve Dünya Bankası'nın kurulması ile paralel olarak doğan ve Ocak 1948'de yürürlüğe giren Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (General Agreement on Tariffs and Trade-GATT) dış ticaretin liberalizasyonunu sağlamaya yönelik olmuştur. Serbest bir dış ticaret sisteminin oluşmasında engel gördüğü gümrük vergilerinin (tarifelerin) düşürülmesi, tarife dışı engellerin kaldırılması veya tarifeye dönüştürülmesi, ayrıca olabilecek diğer engellemelerin ve farklı muamelelerin kaldırılması gibi hususlar GATT'ın temel hedefleri arasında yer almıştır.⁷ GATT ile dünya ticaretinde malların serbest dolaşımı büyük ölçüde sağlanmıştır. Bu

³ Pitou Van DIJCK and Gerrit FABER, "How to Save the Doha Round: A European Perspective", *European Foreign Affairs Review*, S. 11, 2006, s.295.

⁴ İKV-İktisadi Kalkınma Vakfı, "Liberalizasyon (Liberalization)", <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1193>, s.s.y., 2009 Erişim Tarihi 27.08.2009.

⁵ İlhan DAĞDELEN, "Liberalizasyon", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, www.insanbilimleri.com, 12.10.2004, Erişim Tarihi 25.10.2009, s.5-6.

⁶ Güler'e göre, kamu yönetimi reformları adıyla gündeme gelen siyasal ve yönetsel liberalizasyon politikaları şu özellikler üzerine inşa edilmektedir: Üniter yapılanma yerine yerelci - federalist bir yapı, sosyal devlet yapısı yerine düzenleyici - denetleyici bir yapı, yerli - yabancı ayırımı olmadan şirketlere açık yönetişimci karar yapısı, kamu personeli sistemi ile kamu hukukunun ortadan kaldırıldığı özel hukuka dayalı bir bürokratik yapı. Birgül Ayman GÜLER, "İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetsel Liberalizasyon, Kamu Yönetimi Temel Kanunu", *Devlette Reform Yazıları Dünyada ve Türkiye'de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasi-İdari Liberalizasyona*, Paragraf Yayınları ve YAYED, Ankara, 2005, s.161 vd.

⁷ DAĞDELEN, s.18.

alanlarda, halen en önemli koruma tedbirleri sayılan tarife-dışı engeller olmak üzere son kısıtlamaların kaldırılması amaçlanmaktadır.⁸

Bu süreç özellikle 1980'lerden itibaren tek taraflı yapısal reform, tercihli ticaret alanları ve Uruguay Round'daki taahhütler aracılığıyla desteklenmektedir. Ocak 1995 tarihinden itibaren GATT'ın yerine geçen Dünya Ticaret Örgütü, GATT'tan daha kapsamlı olmakla birlikte, aynı zamanda uluslararası mal ve hizmet ticareti faaliyetlerinin liberalizasyonunu üstlenmiştir.⁹

Küresel kapitalizm koşullarında artan rekabet sorununa çözüm aramak, kârlılık oranlarını artırmak ve pazarı genişletmek için hizmetlere yönelme, hizmet ticaretinin serbestleştirilmesini gerekli ve önemli kılmıştır. Çünkü hizmetlerin uluslararası dolaşımı daha çok doğrudan uluslararası yatırımlar aracılığıyla yönlendirilmektedir ve bu tür yatırımların özellikle gelişmekte olan ülkelerde yapılabilmesi hizmet sanayilerinin serbestleştirilmesine bağlıdır.¹⁰

Hizmet ekonomisinin büyük parçalarının artan şekilde ticaretinin yapılabilirliği ile hizmet ticareti artık mal ticaretini aşan oranlarda büyümektedir. Ancak hizmet ticaretinin soyut niteliği nedeniyle, bu sektör mal ticaretine göre daha fazla sınırlamalara tabi olmaktadır.¹¹ Bu nedenle günümüzde hizmet ticaretinin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik adımlar atılmaktadır. Hizmet ticareti alanında liberalizasyon sağlanması amacıyla, Dünya Ticaret Örgütü kapsamında anlaşmalar yürürlüğe sokulmaya çalışılmaktadır. Devam eden müzakerelerle liberalizasyonun genişletilmesi ve derinleştirilmesi hedeflenmektedir. Avrupa Birliği hem Birlik düzeyinde hem de bölgesel ve uluslararası düzeylerde hizmet ticaretinin liberalizasyonunda önemli bir rol oynamaktadır.

AB mallar, hizmetler, kişiler ve sermayenin liberalizasyonunu temel alan bir entegrasyon fikri üzerine kurulmuştur. Oluşturulan sistem açısından AB'nin, üyeleri arasında liberalizasyona en fazla izin veren kurum olduğu gözlenmektedir.¹² Ancak özellikle genişleme süreciyle birlikte bu alanda da çatışmalar, sorunlar yaşanabilmektedir.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Avrupa Birliği'nin uluslararası hizmet ticaretindeki yeri ortaya konulacaktır. İkinci bölümde Birlik'in hizmet ticaretinin liberalizasyonuna yönelik politikaları ele alınacaktır. Bu noktada liberalizasyon politikaları başlıca AB düzenlemeleri, komşuluk politikası, iki taraflı anlaşmalar ve Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services-GATS) müzakereleri üzerinden açıklanacaktır.

⁸ İKV, s.s.y.

⁹ DAĞDELEN, s.18.

¹⁰ Jacques ADDA, *Ekonominin Küreselleşmesi*, (çev. S. İnceci), İletişim Yay., Üçüncü Baskı, İstanbul, 2005, s.90-91; Selime GÜZELSARI, "Küresel Kapitalizmin 'Anayasası': GATS", *Praksis*, 2003, S:9, s.119.

¹¹ Mushtaq HUSSAIN, "EU International Trade in Services in 2006", *Statistics in Focus Economy and Finance*, 2008, s.1.

¹² İKV, s.s.y.

1. AVRUPA BİRLİĞİ VE HİZMET TİCARETİ

AB uluslararası hizmet ticaretinde en büyük küresel aktörlerden biri olmaya devam etmektedir. 1990'lardan itibaren AB'de mal ve hizmet ihracatındaki büyüme ortalama yılda %6.2 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde uluslararası ticaretin %22'sini hizmetler oluşturmuştur. 2006'da AB dünyanın en büyük ithalatçısı ve ihracatçısı olarak kalmıştır. AB-27'nin küresel ihracattaki payı %26.9, ithalattaki payı %23.4'dür.¹³

IMF verilerine göre, 2006 yılında dünya toplam uluslararası hizmet ticaretinin büyüklüğü 4 401.5 milyar €'dur. 2006'da AB-27'nin uluslararası hizmet ticareti dış ticaret fazlası 68.5 milyar €'dur. Dünya hizmet ticaretindeki %25.2'lik payı ile AB ilk sırada yer almakta onu %18.8 ile ABD, %6.2 ile Japonya izlemektedir (Tablo 1). Bu rakam 2005'de 52.9 milyar €, 2004'de 46.4 milyar € olarak gerçekleşmiştir.¹⁴

Tablo 1: 2006 İtibariyle Hizmet Ticaretinde Başlıca Ülkeler (milyar €)

	Alacak	Borç	Net	Dünyadaki payı (%)
AB 27*	441.6	373.1	68.5	25.2
ABD	333.6	273.1	60.6	18.8
Japonya	93.5	108.0	-14.5	6.2
Çin	73.3	80.3	-7.0	4.7
Kanada	47.3	57.9	-10.6	3.2
Hindistan	60.0	39.3	20.7	3.1
Güney Kore	41.3	56.3	-14.9	3.0
Singapur	47.0	49.3	-2.3	3.0
İsviçre	41.4	20.3	21.1	1.9
Rusya	24.6	35.6	-11.0	1.9
Avustralya	26.3	25.7	0.7	1.6
Norveç	26.2	25.1	1.1	1.6
Tayland	19.2	25.5	-6.3	1.4
Brezilya	15.5	23.2	-7.7	1.2
Malezya	17.4	18.9	-1.5	1.1
Meksika	13.1	18.2	-5.1	1.0
Türkiye	19.6	8.9	10.6	0.9

*AB-içi işlemler burada yer almamaktadır. Kaynak: Mushtaq HUSSAIN, "EU International Trade in Services in 2006", *Statistics in Focus Economy and Finance*, 2008, s. 2.

Hizmet sektörleri itibariyle AB'nin en büyük net hizmet ticareti 2006 yılı itibariyle sırasıyla finansal hizmetler, ulaştırma hizmetleri, bilgisayar ve bilgi hizmetlerinde gerçekleşmiştir (Tablo 2).

¹³ HUSSAIN, s. 2.

¹⁴ HUSSAIN, s. 2.

Tablo 2: Sektörler İtibariyle AB'nin Dünyayla Net Uluslararası Hizmet Ticareti (milyar €)

	2005	2006
Toplam Hizmetler	52.9	68.5
Ulaştırma	16.8	13.6
Seyahat	-18.4	-14.0
Diğer Hizmetler	54.6	69.0
İletişim Hizmetleri	-0.9	-1.2
İnşaat Hizmetleri	5.1	5.5
Sigortacılık Hizmetleri	-2.2	7.0
Finansal Hizmetler	20.8	24.5
Bilgisayar ve Bilgi Hizmetleri	8.6	11.3
Telif ve Lisans Ücretleri	-8.4	-9.2
Diğer İş Hizmetleri*	31.3	31.2
Kişisel, Kültürel ve Rekreasyon Hizmetleri	-1.4	-1.2
Devlet Hizmetleri	1.8	1.1
Belirtilmeyen diğer hizmetler	-0.1	0.0

*Ticaret ve ticaretle-iliğili diğer hizmetler, işletme leasing hizmetleri ve çeşitli işletme, uzmanlık ve teknik hizmetlerden oluşmaktadır. Kaynak: Mushtaq HUSSAIN, "EU International Trade in Services in 2006", *Statistics in Focus Economy and Finance*, 2008, s. 2.

AB'nin en büyük ticaret partneri ABD olmaya devam etmektedir. 2006'da AB-27'den toplam ihracatın %30.5'i ABD'ye giderken, toplam ithalatın %32.7'si ABD'den gelmiştir. 2006 yılı itibariyle toplam ticaret hacmi açısından ilk sırada ABD yer alırken, net ticaret büyüklüğünde ilk sırada İsviçre yer almaktadır (Tablo 3).

Tablo 3: AB-27'nin Hizmetler Alanında Ticaret Partnerleri

Sıra	Ticaret Ortağı	2006 yılı itibariyle Net, milyon Euro	Sıra	Ticaret Ortağı	2006 yılı itibariyle Net, milyon Euro
1	İsviçre*	14 955	18	Arjantin	741
2	ABD*	12 597	19	İsrail	723
3	Japonya	6 005	20	Brezilya	548
4	Norveç	5 925	21	Yeni Zelanda	480
5	Singapur	4 587	22	İzlanda	343
6	Rusya	3 448	23	Endonezya	341
7	Nijerya	3 326	24	Malezya	268
8	Avustralya	2 875	25	Hong-Kong	207
9	Güney Kore	2 341	26	Uruguay	66
10	Kanada	1 985	27	Filipinler	-112
11	Hindistan	1 430	28	Liechtenstein	-151
12	Çin	1 416	29	Fas	-1 828
13	Meksika	1 403	30	Hırvatistan	-2 478
14	Şili	1 116	31	Tayland	-2 519
15	Tayvan	1 016	32	Mısır	-2 732
16	Güney Afrika	948	33	Türkiye	-5 228
17	Venezuela	797			

*İsviçre ile hizmet ticaretinde alacak 52 712 milyon Euro borç 37 756 milyon Euro, ABD ile hizmet ticaretinde alacak 134 664 milyon Euro, borç 122 067 milyon Euro olarak gerçekleşmiştir. Kaynak: Mushtaq HUSSAIN, "EU International Trade in Services in 2006", *Statistics in Focus Economy and Finance*, 2008, s. 5.

2006 yılı itibariyle AB hizmet ticaretinin yaklaşık %59'u AB'ye üye devletler arasında gerçekleşmiştir. AB-27 içindeki hizmet ticareti 2006 itibariyle 1 166.5 milyar €'dur. AB-içinde ihracat (üye ülkelere) 599.9 milyar €, AB-içi ithalat 566.6 milyar €'dur. AB-dışına ihracat (üye ülkelere) 441.6 milyar €, AB-dışından ithalat (üçüncü ülkelere) 373.1 milyar €'dur.¹⁵

AB'ye üye ülkeler içinde en büyük hizmet ihracatçısı 2006'da Birleşik Krallık olmuştur. AB toplam ihracatının dörtte birini gerçekleştiren Birleşik Krallık'ın ardından Almanya ve Fransa gelmektedir. AB toplam ithalatı içinde ise toplam AB-27 ithalatının %19'undan fazlasını gerçekleştiren Almanya ilk sırada yer almakta, onu Birleşik Krallık ve Fransa izlemektedir.¹⁶

¹⁵ HUSSAIN, s. 2- 4.

¹⁶ HUSSAIN, s. 4.

2. AVRUPA BİRLİĞİ ve HİZMET TİCARETİ LİBERALİZASYONU POLİTİKALARI

AB'nin hizmet ticaretinin liberalizasyonuna yönelik başlıca politikaları tüm üye devletler için bağlayıcı olan AB'nin hukuki çerçevesi ve üyelik süreci, AB'nin kendine sınırları olan ülkeler ile yaptığı bir dizi ticaret anlaşmasından oluşan komşuluk politikası (Neighbourhood Policy), ikili yatırım anlaşmaları ve GATS müzakerelerinden oluşmaktadır.¹⁷ İzleyen bölümlerde söz konusu politikalar ele alınacaktır. Ancak AB'nin hizmet ticaretinin liberalizasyonuna yönelik politikalarının tüm sektörler itibariyle tarihsel olarak ortaya konulması bu çalışmanın amacını aşmaktadır. Bu nedenle söz konusu süreçte öncelikle konuyla ilgili başlıca AB düzenlemeleri ve anlaşmaları öne çıkarılacaktır.

2.1. Hizmet Ticaretinin Liberalizasyonuna Yönelik Başlıca AB Düzenlemeleri

Roma Antlaşması'nın¹⁸ 60. maddesine (Amsterdam Antlaşması¹⁹ m. 50) göre, hizmetler "normal olarak bir ücret karşılığı yapılan ve malların, sermayenin ve kişilerin serbest dolaşımı kapsamına girmeyen işler" olarak tanımlanmaktadır. Bu maddeye göre, hizmetler tanımının kapsadığı faaliyetler sınav nitelikteki faaliyetler, ticari nitelikteki faaliyetler, esnaf ve sanatkar faaliyetleri, mesleki faaliyetlerdir. Antlaşmanın 61. maddesi (Amsterdam Antlaşması m. 51) de ulaştırma, bankacılık ve sigortacılık alanlarındaki hizmet ticareti düzenlemelerinin Antlaşmanın ulaştırma ve sermayenin serbest dolaşımı bölümlerinde ele alınmakta olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle bu sektörler de Topluluğun kurucu Antlaşması gereği hizmet tanımı kapsamında sayılmaktadırlar.²⁰

Topluluk 1980'lerin ikinci yarısından itibaren telekomünikasyon, posta hizmetleri, ulaşım ve enerji sektörleri gibi genel ekonomik çıkar hizmetlerinde üye devletler arasında ticaretin önündeki engellerin ortadan kaldırılması, bu sektörlerin rekabete açılması üzerinde yoğunlaşmıştır. Topluluk içinde mali hizmetlerin serbest dolaşımı gerçekleşmiş durumdadır. İç ticaretteki dağıtım hizmetlerinde serbesti 1964 yılında sağlanmıştır. Turizm alanındaki serbesti Maastricht Antlaşması'nın yürürlüğe girdiği 1993

¹⁷ Ayrıca uluslararası yardıma eklenen koşullar ve ilgili sektörlerde çokuluslu şirketlerin yaptığı baskılar da bu politikalara eklenebilir. Stephen THOMAS and David HALL, *GATS and the Electricity and Water Sectors*, Public Services International Research Unit (PSIRU), March 2006, THOMAS ve HALL, s.20.

¹⁸ Roma Antlaşması, 25 Mart 1957 tarihinde Fransa, Batı Almanya, İtalya, Benelüks ülkeleri Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında imzalanan ve bağımsız bir uluslararası örgüt olan Avrupa Ekonomik Topluluğu'nu oluşturan antlaşmadır. 1 Ocak 1958 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma metni için bkz. <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/index.htm#founding>, Erişim Tarihi 25.10.2009.

¹⁹ Amsterdam Antlaşması 2 Ekim 1997 tarihinde Avrupa Birliği üyesi ülkelere imzalanmış ve 1992 yılında imzalanan Maastricht Antlaşması'nın koşullarında köklü değişikler yapmıştır. Antlaşma 1 Mayıs 1999 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Antlaşma metni için bkz. *Official Journal C 340, 10 November 1997*, <http://eur-lex.europa.eu/en/treaties/dat/11997D/htm/11997D.html>, Erişim Tarihi 25.10.2009.

²⁰ DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT, 2543, ÖİK: 559, Ankara, 2000, s.2.

yılından itibaren ivme kazanmıştır. Görsel-işitsel hizmetlerde serbest dolaşım büyük ölçüde gerçekleşmiş durumdadır. Telekomünikasyon hizmetleri 1 Ocak 1998 tarihinden itibaren tamamen serbestleştirilmiştir. Ulaşım alanında kara ulaştırmasında tam serbesti için 1993 yılında, hava ulaştırması için 1997 yılında karar alınmıştır.²¹

AB üyelik anlaşmalarıyla üye ülkelerle AB arasında bir serbest ticaret alanı yaratılması amaçlanmaktadır. Bu anlaşmalar hizmetlerin, ticaret ve yatırım için sermayenin serbest dolaşımı ile ilgilidir. Hizmetlerin serbest dolaşımında ana hedef hizmet sunumunda şirketlere ve farklı üye ülke vatandaşlarına ilişkin tüm kısıtlamaların kaldırılmasıdır. Ayrıca üyelik sürecinde ülkelerin kendi ulusal yasalarını Birlik yasalarıyla uyumlu hale getirmeleri gerekmektedir. Aday ülke olarak Türkiye'nin²² de benzer yükümlülükleri vardır.²³

Avrupa Konseyi, 2000 yılında Lizbon Stratejisi'ni kabul etmiştir. 2010 yılından itibaren AB'yi dünyanın en rekabetçi ve dinamik bilgi ekonomisi haline getirmeyi öngören Lizbon Stratejisi kapsamında, AB iç pazarda kişilerin, malların, hizmetlerin ve sermayenin dolaşımının önündeki engelleri kaldırmayı hedeflemektedir. Gerçek iç pazarın kurulmasının önündeki hukuki engellerin kaldırılması Lizbon'da belirlenen hedefleri başarmak için bir önceliklidir.

Lizbon Stratejisi sonrasında özellikle Avrupa Birliği Komisyonu'nun 2003 yılında yayınladığı *Genel Çıkar Hizmetleri Hakkında Green Paper*²⁴ ve Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 2006 yılında yayınlanan *İç Pazarda Hizmetler Direktifi*²⁵ hizmet ticaretinin liberalizasyonunda önemli bir yer tutmaktadır.

Genel Çıkar Hizmetleri Hakkında Green Paper'da (COM/ 2003/ 270) genel çıkar hizmetlerinde liberalizasyon hedefi vurgulanmış ve desteklenmiştir. Genel çıkar hizmetleri hem ekonomik hem de ekonomik olmayan hizmetleri içermektedir ve sürekli gelişmektedir. Bu hizmetler büyük ağ endüstrileri (enerji, posta hizmetleri, ulaşım ve telekomünikasyon), sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler gibi çeşitli tipte faaliyetleri kapsamaktadır. *Green Paper*'a göre, kamu hizmeti kavramı daha az belirgindir. Bu kavram kimi zaman kamu çıkarını ilgilendiren hizmetleri, kimi zaman da bu hizmeti sağlayan kurumun mülkiyetini ifade etmektedir. Bu nedenle *Green Paper*'da

²¹ DPT, s. 36.

²² AB müktesebatına uyum sürecinde AB Konseyi tarafından onaylanıp açılış kriteri belirlenen fasıllardan biri İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi'dir.

²³ European Commission, *Making Globalisation Work For Everyone The European Union and World Trade*, Manuscript for information brochure, 2002 December, s.2.

²⁴ Commission of The European Communities, (2003), *Green Paper On Services Of General Interest COM(2003) 270 final*, Brussels, 21.5.2003.

²⁵ *Directive 2006/123/EC of The European Parliament and of The Council of 12 December 2006 on services in the internal market*, Official Journal of the European Union 27.12.2006.

kamu hizmeti²⁶ kavramı kullanılmamakta, genel çıkar hizmetleri ya da genel ekonomik çıkar hizmetleri kavramları kullanılmaktadır.²⁷

Green Paper'a (COM/ 2003/ 270) göre, kamu kurumlarının vatandaşlarına karşı yükümlülüklerini yerine getirme şekli değişmiştir. Genel çıkar hizmetleri bağlamında kamu kurumlarının rolü ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmelere sürekli uyum sağlayacaktır. Avrupa'da çok sayıda genel çıkar hizmeti geleneksel olarak kamu kurumlarının kendileri tarafından sunulmuştur. Günümüzde kamu kurumları bu tür hizmetlerin sunumunda kamu ve özel sektör ortaklıklarına güvenmekte ve kendilerini kamusal hedeflerin belirlenmesi, denetim, düzenleme ve gerekli olduğunda finansman ile sınırlamaktadırlar.²⁸

Green Paper'a (COM/ 2003/ 270) göre, Topluluk her zaman "kontrol edilen" liberalizasyonu teşvik etmektedir. Bu, genel çıkar hizmetlerini koruyacak önlemlerle birlikte, özellikle ekonomik, sosyal ve coğrafi durumu ne olursa olsun herkesin, belirli bir kalitede ve ödenebilir evrensel hizmet sunumuna erişimini garanti edecek şekilde, pazarın aşamalı olarak açılması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda ulusal düzeyde yeterince düzenlenmeyen sınır-ötesi hizmetler için yeterli standartları sağlamaya büyük önem verilmektedir.²⁹

Green Paper'a (COM/ 2003/ 270) göre, bu sektörlerde pazarın açılması daha ödenebilir hizmetler üretmekte, kişilerin hizmetler için ödedikleri bedel düşmekte, ağ hizmetlerinin liberalizasyonu daha fazla istihdam yaratmaktadır. Elde edilen bilgi ve verilere göre, liberalizasyonun evrensel hizmet sunumu ve ödenebilirlik konusunda negatif etkileri olduğu tezini destekleyen veri yoktur.³⁰

Ancak AB Komisyonu'nun bu şekilde liberalizasyonun olumlu özelliklerini vurgulaması eleştirilmektedir. Hall'a göre, *Green Paper*'da liberalizasyonun faydaları abartılmıştır. *Green Paper* liberalizasyon direktiflerinin oluşturulmasını sorunsuz ve uyumlu bir süreç olarak göstermiştir. Ancak aslında bu süreç AB, endüstri, sendikalar, üye devletler ve Parlamento arasında uzun ve anlaşmazlıklarla doludur. *Green Paper*'da fiyatlar ve hizmetler üzerindeki etkisiyle liberalizasyonun kalkınma etkisi vurgulanmıştır. Ancak bu iddialar ihtilaflıdır ve aksine kanıtlar vardır. Örneğin, modernleşme konusunda, Fransa'da EdF ya da İsveç'te Stockholm Vatten gibi kamu kurumları, liberalleşme olmadan bu sektörlerin modernizasyonu ve entegrasyonunda çok önemli roller oynamışlardır. Birleşik Krallık'da tren yollarının liberalizasyonu karşılıklı-bağlılık ve entegrasyonda geri adımı temsil etmektedir. Avrupa ağlarının gelişimi ise

²⁶ Erdoğan'a göre, "genel çıkar" sözcüğü ile kamu ile özel arasındaki ayrım göz ardı edilmekte; bu da hizmetlerin özelleştirilmesinin önünü açmaktadır. Seyhan ERDOĞDU, "Avrupa Birliği ve Sosyal Politika", *Genel -İş Emek Araştırma Dergisi*, S:1, Ankara, 2005, s.19-33.

²⁷ Commission of The European Communities, s. 5.

²⁸ Commission of The European Communities, s. 8.

²⁹ Commission of The European Communities, s. 5.

³⁰ Commission of The European Communities, s. 4-5.

kısmen Topluluğun kendisinin kamu sektörü stratejileri ile yönlendirilmiştir.³¹

Daha önce belirtildiği gibi, AB çerçevesinde hizmet ticaretinin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik bir diğer önemli adım Avrupa Parlamentosu ve Konseyi tarafından 27.12.2006 tarihinde yayınlanan *İç Pazarda Hizmetler Direktifi*'dir.³²

2000 yılına kadar hemen hemen her tipte hizmet için bir direktif hazırlanmasına karşın, Komisyon halâ birçok engel ve hatta ulusal koşulların olduğunu saptamıştır. Özellikle karşılıklı tanıma konusunda iç pazar hala tam bir iç pazar olmaktan uzaktır. Bu durumda yatay olarak tüm sektörler açısından geçerli olacak kuralların ortaya konulması amaçlanmıştır. 2004 yılının başında Frits Bolkestein and Lord Cockfield tarafından İç Pazarda Hizmetler Direktifi (Services in the internal market-SIM) hazırlanmıştır.³³ Direktif nihai olarak uzun tartışmalar sonrasında önemli değişikliklerle 2006 yılında kabul edilmiştir.³⁴

SIM Direktifi'ne (2006/123/EC) göre, Birlik'in genel hedefleri dikkate alındığında, Avrupa halkları arasındaki bütünleşmeyi güçlendirmek ve dengeli ve sürdürülebilir ekonomik ve sosyal gelişmeyi sağlamak için üye devletler arasında hizmet faaliyetlerinin gelişiminin önündeki engelleri ortadan kaldırmak gereklidir (madde 1). Hizmetler alanında rekabetçi bir pazar, ekonomik gelişmeyi sağlamak ve Avrupa Birliği'nde iş imkanları yaratmak için gereklidir. Günümüzde iç pazarda özellikle küçük ve orta ölçekli girişimlerin faaliyetlerini kendi ulusal sınırlarının dışına yaymaları ve iç pazarın tüm avantajlarından yararlanmaları açısından çok sayıda engel vardır. Bu durum AB hizmet sunucularının dünya çapında rekabet edebilirliğini zayıflatmaktadır (madde 2).³⁵

İç Pazarda Hizmetler Direktifi (2006/123/EC) hizmetlerin dolaşımında serbestleşme sağlanması konusunda köklü düzenlemeler içermektedir. SIM Direktifi temel olarak hizmetlerin belirli standartların üzerinde olmasını da sağlayacak şekilde, hizmet sağlayıcılarının yerleşme özgürlüğünden faydalanmalarını ve hizmetlerin serbest dolaşımını kolaylaştırmak amacıyla genel hükümler getirmektedir. Direktif iki temel özgürlüğün önündeki engellerin hafifletilmesi veya kaldırılması anlayışı üzerine kurgulanmaktadır. Bu iki özgürlükten ilki başka bir üye ülkeden

³¹ David HALL, "A critique of the EC green paper on Services of General Interest", PSIRU, University of Greenwich, 2003, September, s.7.

³² *Directive 2006/123/EC of The European Parliament and of The Council of 12 December 2006 on services in the internal market*, Official Journal of the European Union 27.12.2006.

³³ Kalypso NICOLAÏDIS and Susanne K. SCHMIDT, "Mutual recognition 'on trial': the long road to services liberalization", *Journal of European Public Policy*, V.14, N. 5, August 2007, s. 717-734.

³⁴ Direktifin nihai hali Konsey'de Aralık 2006'da Belçika ve Litvanya'nın çekincileri ile kabul edilmiştir. Doğu Avrupa ülkeleri Direktif konusunda nihai uzlaşmaya karşı çıkarken, bu üyeler Konsey'de daha liberal çözüm isteyen Birleşik Krallık, İspanya, Polonya, Çek Cumhuriyeti, Hollanda ve Macaristan tarafından desteklenebilmektedir. NICOLAÏDIS ve SCHMIDT, s. 731.

³⁵ *Directive 2006/123/EC...*, s.36.

gelerek bir üye ülkede tesis/ofis kurarak hizmet verme yani yerleşme özgürlüğüdür. İkincisi başka bir üye ülkeden gelerek bir üye ülkede geçici olarak hizmet verme özgürlüğüdür. Bu durumda hizmet sunucunun hizmeti verdiği yere yerleşmesi koşulu aranmamaktadır.³⁶

SIM direktifi (2006/123/EC) her bir hizmet alanının ya da uzmanlık alanının ve bunların regülasyonunun ayırıcı özelliklerini dikkate alarak çok çeşitli hizmetlerin yararlanabileceği genel bir hukuki çerçeve ortaya koymaktadır (madde 7)³⁷.

SIM Direktifinin (2006/123/EC) kapsadığı hizmetler ofis yönetimi dahil olmak üzere yönetim danışmanlığı, sertifikasyon ve analiz yönetimi; reklamcılık; istihdam hizmetleri; ticari acente hizmetleri; hukuki ve mali danışmanlık; emlak acenteleri gibi emlak hizmetleri; mimarların hizmetleri gibi inşaat hizmetleri; dağıtım işleri; ticaret fuarlarının organizasyonu; araba kiralama ve seyahat acenteleri gibi hem işletmelere hem de tüketicilere sunulan hizmetlerdir. Tüketici hizmetlerinin içinde turizm alanında tur rehberleri, eğlence hizmetleri, spor merkezleri ve eğlence parkları yer almaktadır (madde 33).³⁸

Kapsam açısından Taslak (COM(2004) 2 Final/3 2004/0001 (COD)) ve nihai Direktif (2006/123/EC) farklılaşmaktadır. Taslak SIM Direktifi'nin³⁹ kapsamı çok geniştir, daha önceki direktiflerin kapsamadığı hizmetlerin serbestleşmesini içermektedir. Bu Direktif ticari hizmetlerde şans oyunlarını dışarıda bırakmıştır. Direktif sağlık ve sosyal hizmetler dahil olmak üzere, doğrudan kamu sunumunun dışında genel ekonomik çıkar hizmetlerini kapsamıştır; kâr amacı gütmeyen sunulan eğitim, kültürel faaliyetler gibi genel çıkar hizmetleri Direktif kapsamı dışında kalmıştır. Ayrıca Direktifin, finansal hizmetler, kamu hizmetleri, posta işçileri, uzmanlar vb. ile ilgili mevcut AB hizmetler mevzuatı ile ilişkisi de belirsizdir. Daha da önemlisi Direktifin özü, evsahibi ülke tarafından konulan bürokratik engelleri kaldırmanın yolunun sınır ötesi pazarlara mümkün olduğu kadar kolay ve otomatik girişin sağlanması olduğudur. Sonuç olarak Taslak SIM Direktifi ile evsahibi ülkenin kendi yasalarını uygulaması sınırlanmış olmaktadır.⁴⁰

Taslak Direktifte (COM(2004) 2 Final/3 2004/0001 (COD)) evsahibi ülkenin kontrol yetkisini en aza indiren hükümler yerine, nihai SIM Direktifine (2006/123/EC) göre, evsahibi ülke, hizmet sağlayıcılarının “kendi ülkesinde hizmetlere serbestçe erişimini ve serbestçe hizmet sunmasını” sağlayacaktır, ancak kendi ülkesinde olan şeylerin kontrolü evsahibi ülkede kalacaktır. Ancak evsahibi ülkenin alacağı tedbirler de gerekli ve ölçülü

³⁶ Mimarlar Odası, “SIM Direktifi AB Resmi Gazetesi'nde Yayımlandı”, 19.03.2007, <http://baybul.com/insaat/918940-sim-direktifi-ab-resmi-gazetesi-nde-yayimlandi.html>, Erişim Tarihi 17.8.2009, s.1.

³⁷ *Directive 2006/123/EC...*, s.37.

³⁸ *Directive 2006/123/EC...*, s.40.

³⁹ Commission of The European Communities, *Proposal For A Directive of The European Parliament and of The Council On Services in The Internal Market*, COM(2004) 2 Final/3 2004/0001 (COD), Brussels, 5.3.2004.

⁴⁰ NICOLAİDIS ve SCHMIDT, s. 729.

olmalıdır.⁴¹ Evsahibi ülke tarafından yetkilendirme, kayıt, hizmet sunumu için belirli materyal ve araçların talep edilmesi yasaklanmıştır. Evsahibi ülkenin yerleşme özgürlüğüne imkan tanınması için tek merkezli başvuru kurumlarının oluşturulması, orantısız yük getiren kuralların ortadan kaldırılması, gelinen ülke ile varılan ülke arasında işbirliği ve bilgi akışını geliştirmek gibi diğer orijinal hükümler devam etmektedir. Bu şekilde Komisyon nihai olarak daha az radikal önlemlerle hizmetler pazarının liberalize edilmesini kabul etmiş ve uzlaşmaya varmıştır.⁴²

Taslak Direktifin (COM(2004) 2 Final/3 2004/0001 (COD)) kapsamının geniş ve kimi zaman belirsiz olması, evsahibi ülkenin kontrol yetkisini en aza indirmesi başta olmak üzere tartışılan yönleri, AB içinde hizmet ticaretinin liberalizasyonu konusundaki çatışmalardan kaynaklanmaktadır. AB'nin özellikle 2004'deki genişleme süreci sonucunda ulusal düzenlemeler arasındaki farklılıklar liberalizasyon konusundaki esnek uzlaşmayı zorlaştırmıştır. Özellikle yeni üye Doğu Avrupa ülkelerinden düşük-maliyetli hizmet ihracatı potansiyeli, örneğin yüksek işsizlik oranı olan, yüksek ücretler sunan Almanya açısından bir sorun olarak durmaktadır. Taslak Direktif üzerindeki tartışmalar sonrasında nihai Direktif'te ulaşılan uzlaşma ayrımcılık-yapmama temelinde hizmet serbestleşmesine imkan tanıma yükümlülüğü üzerinde yoğunlaşmıştır. Direktifin yatay niteliği devam etmiştir. Ancak son haliyle sağlık hizmetleri, kamusal ulaşım, sosyal ve güvenlik hizmetleri, geçici çalışma birimleri, kumar ve şans oyunları, posta hizmetleri, elektrik, gaz, su, atık, görsel ve işitsel hizmetler, elektronik iletişim, finansal ve hukuk hizmetleri gibi birçok hizmet dışarıda bırakılmıştır.⁴³

SIM Direktifi (2006/123/EC) hizmet sunan üye devlet şirketlerinin Üçüncü Dünya'daki yan şirketlerini kapsamamaktadır. Çünkü Amsterdam Antlaşması'nın 48. maddesine göre, yerleşme özgürlüğü ve hizmetlerin serbest dolaşımından sadece üye devlet yasalarına uygun olarak kurulmuş ve kayıtlı ofisi, merkez yönetimi ya da asıl iş yeri Topluluk içinde olan şirketler yararlanabilir (madde 36).⁴⁴

SIM Direktifi'ne (2006/123/EC) göre, bu direktif sadece bir üye devlette kurulan hizmet sunucularını ilgilendirdiğinden, hizmet ticareti konusunda uluslararası örgütler çerçevesindeki, özellikle GATS çerçevesindeki müzakereleri ilgilendirmez (madde 16).⁴⁵ Ancak Erdoğan'ya⁴⁶ göre, SIM Direktifi DTÖ bünyesinde yürütülen hizmet

⁴¹ Kamusal sağlık, tüketici koruma, hayvan sağlığı ve kentsel çevrenin korunması kamu çıkarıyla ilgili ağır basan nedenleri oluşturmaktadır. Bu tür nedenler yetkilendirme programlarının ve diğer sınırlamaların uygulanmasını haklı çıkarabilir. Ancak hiçbir yetkilendirme programı ya da sınırlama uyrukluk temelinde ayrımcı olmamalıdır. Ayrıca gereklilik ve ölçülülük ilkelerine daima saygı gösterilmelidir.

⁴² NICOLAÏDIS ve SCHMIDT, s.729-730.

⁴³ NICOLAÏDIS ve SCHMIDT, s. 729-730.

⁴⁴ *Directive 2006/123/EC...*, s.40.

⁴⁵ *Directive 2006/123/EC...*, s.38.

⁴⁶ ERDOĞDU, s. 27.

ticaretinin liberalizasyonu (GATS) sürecinin AB’de bölgesel düzeyde uygulaması olarak görülebilir.

SIM Direktifi’ne (2006/123/EC) göre, bu Direktif ne kamu ya da özel varlıkların sunduğu, genel ekonomik çıkar hizmetlerinin liberalizasyonu ile ilgilidir, ne de hizmetleri sunan kamusal varlıkların özelleştirilmesiyle ilgilidir (madde 8).⁴⁷ Ancak Direktif kamusal hizmetlerde yaratacağı özelleştirme baskısı, sosyal politikalarda yaratacağı olumsuz etkiler nedeniyle de sert eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır. AB’nin yeni liberal bütünleşme sürecinin yarattığı düzensizleşme ve özelleştirmeye yönelik eleştiriler karşısında Amsterdam Antlaşması’na konulan ayrı bir hükümle (madde 16) “genel çıkar hizmetleri”nin AB’nin ortak değerlerinin bir parçası olduğu belirtilmiştir. Ancak maddenin başına bu hükmün rekabet kurallarını ihlal etmeyeceği, yani rekabet kurallarının esas olduğu eklenmiştir. Bu nedenle söz konusu rekabet kurallarının kamu yararı, işçilerin sosyal hakları, tüketicilerin hakları konusunda sorunlar yaratacağı vurgulanmaktadır.⁴⁸

Genel olarak bakıldığında, AB birçok sektörde kendi iç pazarında liberalizasyonu sağlamıştır. Yeni üyelerin de bu pazarda söz konusu koşulları sağlamaları yönünde uyum çabaları sürmektedir. Telekomünikasyon, posta hizmetleri gibi ağ hizmetlerinde sektöre özgü Direktifler aracılığıyla liberalizasyon gerçekleşirken, SIM Direktifi ile genel bir çerçeve şeklinde, bu sektörler dışında kalan diğer sektörler için hizmet sunma özgürlüğünün önündeki engellerin kaldırılması amaçlanmaktadır. AB, kendi içinde olduğu gibi, bölgesel olarak komşuluk politikası aracılığıyla da liberalizasyonu desteklemektedir.

2.2. AB Komşuluk Politikası

AB Komşuluk Politikası 2003 yılında başlamıştır ve amacı tam adaylık önerisi sunmaksızın komşu devletlerle ilişkileri somutlaştırmak ve resmileştirmektir. Komşuluk Politikasının kapsadığı ülkeler Cezayir, Ermenistan, Azerbaycan, Belarus, Mısır, Gürcistan, İsrail, Ürdün, Lübnan, Libya, Moldova, Fas, Filistin Yönetimi, Rusya Federasyonu, Suriye, Tunus ve Ukrayna’dır. Hedefleri AB bölgesel güvenlik politikalarını geliştirmek, iyi yönetişimi desteklemek ve bazı AB ilkelerini, özellikle iç pazar konusunda, yaygınlaştırmaktır.⁴⁹

AB’nin aynı zamanda Akdeniz Bölgesi’nde komşularıyla ilişkileri için bölgesel bir stratejisi vardır. “Barselona süreci” olarak adlandırılan bu süreç 1995’de başlamıştır. İkili ve bölgesel anlaşmalar aracılığıyla bu süreç 2010 yılına kadar bir Avrupa-Akdeniz serbest ticaret alanı kurmayı amaçlamaktadır.⁵⁰

Hizmet ticaretinin liberalizasyonu Avrupa Akdeniz serbest ticaret alanını (EMFTA) geliştirmede Avrupa Akdeniz ortaklığı (Euromed

⁴⁷ *Directive 2006/123/EC...*, s.38.

⁴⁸ ERDOĞDU, s. 26.

⁴⁹ THOMAS ve HALL, s. 21.

⁵⁰ European Commission, s. 10-11.

Partnership) için AB'nin merkez önceliklerinden biridir:⁵¹ “Hizmet ticaretinin ve yatırımların liberalizasyonu, Akdeniz temelinde bölgesel entegrasyon ve işbirliği için önemli bir öncelik alanıdır.” Mayıs 2005’de Avrupa Komisyonu’na göre, “Hizmet ticaretinin liberalizasyonu AB’nin tüm Akdenizli ortakları ile yapmış olduğu Birlik Anlaşmaları tarafından ortaya konulan bir hedeftir. Kapsamlı ulusal reformları gerektiren hizmet liberalizasyonu aynı zamanda ulusal ekonomik uyarlama ve reforma katkı sağlar...”⁵²

Komşuluk politikası GATS müzakerelerine göre hizmet liberalizasyonu sağlamanın açıkça daha hızlı bir yolu olarak görülebilir. Hizmet liberalizasyonu kamu sektörünün yeniden yapılandırılmasını talep etmektedir: “hizmet ticaretinin liberalizasyonu... ulusal ekonomik uyum için ihtiyaç duyulan reformlara benzer reformlar gerektirmektedir (örneğin, pazara giriş, bürokrasinin azaltılması, devlet tekelinin kaldırılması). Bu bölgesel girişim özellikle GATS çerçevesinin henüz tam olarak geliştirilmediği sektörlerde (örneğin, hava taşımacılığı, elektrik) GATS sürecinin tamamlayıcısı olarak görülmektedir.”⁵³

Örneğin, Moldova ve Ukrayna’nın DTÖ hizmet taahhütlerini dikkate alarak, hizmet sunumunun önündeki engelleri belirlemek ve bunları kaldırmak için ulusal yasalarını gözden geçirmelerini tamamlamaları gerekmektedir. Tunus’un “çok sayıda sektörde AB ve Tunus arasında hizmet ticareti sınırlamalarını giderek azaltması; GATS’ın V. Maddesi⁵⁴ doğrultusunda hizmet liberalizasyonu konusunda bir anlaşma müzakere etmesi ve hizmetler için bir serbest ticaret bölgesi oluşturma hedefi ile hizmetler konusunda Avrupa Akdeniz (Euromed) tartışmalarına katkı sağlaması gerekmektedir.”⁵⁵

2.3. İkili Yatırım Anlaşmaları (Bilateral Investment Treaties-BIT)

1990’lardan itibaren sayıları giderek artmakta olan bu anlaşmaların çoğunluğu gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasında imzalanmıştır. En fazla anlaşma özellikle AB ve Asya ülkeleri arasında imzalanmıştır. İkili yatırım anlaşmalarının yalnızca dörtte biri gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarında imzaladıkları anlaşmalardan oluşmaktadır.⁵⁶

Bu anlaşmalar yabancı doğrudan yatırım ve ticarete imkan sağlayacak çeşitli kurallar içermektedirler. Anlaşmalarda temel olarak

⁵¹ Hizmetler ve yerleşme hakkı kapsamında 2006-2007 yıllarında Avrupa-Akdeniz boyutunda görüşmeler gerçekleşmiştir. 2008 yılında Fas, Mısır, Tunus ve İsrail’le ikili görüşmelere başlanmıştır. Nilgün BİRGÖREN, “A.B.’nin Dış Ticaret Anlaşmaları - Sürmekte Olan Müzakerelerde Son Durum”, 28/04/2009, <http://www.ticaretodaları.org/yazi/a.b.nin-dis-ticaret-anlasmalari---surmekte-olan-muzakerelerde-son-durum-28042009>, Erişim Tarihi 13.9.2009, s.s.y.

⁵² THOMAS ve HALL, s. 21.

⁵³ THOMAS ve HALL, s. 21.

⁵⁴ Madde V: Ekonomik Bütünleşme; İşgücü piyasaları bütünleştirme anlaşmaları

⁵⁵ THOMAS ve HALL, s. 21.

⁵⁶ Gaye YILMAZ, *Kapitalizmin Kaleleri-II DTÖ - Dünya Ticaret Örgütü*, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul, Ekim 2001, <http://www.antimai.org/kitap/kkwtobl2.htm>, Erişim Tarihi 25.10.2009, s.s.y.

yatırımın taraf ülkelere girişi, ülkede korumacı düzenlemelerden muafiyetinin sağlanması, yatırımın çıkışı, yatırımcıların özellikle kâr elde etme ve tazminat talep etme haklarının korunmasına ilişkin hükümler yer alır.

Avrupa Komisyonu'na göre AB'nin tek tek ticaret partnerleri ile ya da bölgesel ülke grupları ile yaptığı ikili anlaşmalar sıklıkla çoktarafli müzakereler aracılığıyla başarılan hedefleri izlemek için oluşturulmuştur.⁵⁷

Diğer yandan AB açısından, Hauer'e göre, söz konusu anlaşmalar, DTÖ'nün izin verdiğinden daha geniş bir alanı kapsayarak ticaretin serbestleştirilmesi sürecinde daha fazla ilerleme fırsatı tanımaktadır.⁵⁸ İkili anlaşmalar çok tarafli müzakereleri tamamlayıcı niteliktedir. İkili anlaşmaların tam anlamıyla DTÖ kurallarına uygun olması ve 'DTÖ+' hükümlerini içermesi konusunda Birlik son derece dikkatli davranmaktadır. İkili anlaşmalar önemli ticaret ortakları ve hızla-büyüyen ekonomilerle ticareti kolaylaştırmakta, gelişmekte olan düşük gelirli ülkelerin endişelerine yanıt vermekte ve AB'nin komşu ülkeleriyle olan ilişkilerini güçlendirmektedir.⁵⁹

Bu tür ikili anlaşmalarda AB'nin standart bir modeli yoktur. Yapılan müzakereler, ülkeden ülkeye farklılık göstermekte; bir anlaşma kapsamında ele alınan alanlar ve o alanlara ait ikili taahhütlerin derecesi, ticaret ortaklarının kalkınmışlık düzeyine, AB'ye olan yakınlıklarına ve o ikili ilişkiye konu olan özel ticari hususlara göre değişebilmektedir.⁶⁰

Bu nedenle ikili yatırım anlaşmalarında tarafların eşit olması müzakerelerin şartlarını dengeleyebilirken, karşı tarafın daha zayıf olması durumunda, bu ülkenin lehine olacak şekilde müzakerelerin sürdürülmesi zor görünmektedir.

2.4. GATS Müzakereleri

AB, DTÖ çerçevesindeki yeni çok tarafli ticaret müzakerelerinin asıl yürütücülerinden biridir. Avrupa Komisyonu 2002 yılında yayınladığı broşürde AB'nin dünya ticaretindeki rolünü açıklamaktadır. Avrupa Komisyonu'na göre, ticaretin gelişebileceği koşulların yaratılmasında AB'nin güçlü bir çıkarı vardır. AB'nin pozisyonu ona dünyanın geri kalanına yönelik sorumluluklar yüklemektedir. Bu nedenle AB, DTÖ aracılığıyla adil ticarete yönelik olarak çalışarak ve küreselleşmeyi işler hale getirerek uluslararası ticaret müzakerelerinde lider bir rol oynamaktadır.⁶¹

⁵⁷ European Commission, s. 10.

⁵⁸ Bu anlaşmalar çok tarafli müzakereler aracılığıyla başarılamayan hizmet ticareti liberalizasyonunu başarmak için de kullanılmaktadır. Bu kimi zaman açık bir hedef halini almaktadır. Örneğin, Japonya bu tür ticaret anlaşmalarının "DTÖ'nün kapsamadığı alanlarda ortaklıkları güçlendirme ve DTÖ ile erişilebilecek düzeyin ilerisinde liberalizasyonu başarmının araçlarını sunduğunu" belirtmiştir. THOMAS ve HALL, s. 21.

⁵⁹ Ulrike HAUER, "AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları Türk Ekonomisi Üzerinde Ciddi Bir Olumsuz Etki Yaratmadı" <http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/interview/ulrike-hauer-abnin-serbest-ticaret-anlasmalari-turk-ekonomisinin-uzerinde-ciddi-bir-olumsuz-etki-yaratmadı-004521>, 10.02.2009, Erişim Tarihi 13.9.2009, s.s.y.

⁶⁰ HAUER, s.s.y.

⁶¹ European Commission, s. 3.

AB'nin dünya ticaret sisteminde ve DTÖ müzakerelerinde hakim pozisyonu Birlik'in dünyanın geri kalanı ile olan ticaretinin büyüklüğü, iç pazarın ve ithalat talebinin büyüklüğüne de yansıyan, güçlü ihracat kapasitesi ile ilgilidir. Gelişmekte olan ülkelerle olan ticaret AB'nin dış pozisyonunda önemli bir faktör olmuştur.⁶²

AB son genişlemelerle, AB-içindeki ticaret payını da önemli ölçüde artırmıştır. AB'nin genişlemesi sadece onun dünya ekonomisi ve DTÖ müzakerelerindeki ağırlığı üzerinde etkili olmamış, aynı zamanda müzakere masasında temel konularla ilgili pozisyonunu da etkilemiştir.⁶³

Avrupa Komisyonu'na göre, AB'nin DTÖ'deki çabalarının hedefleri şunlardır:⁶⁴

- ülkelerin onları uygulayabilmesine imkan sağlayacak şekilde açık kuralları ve bir zaman planı ile birlikte mal, hizmet ve yatırım alanlarında pazarlar açmak,
- DTÖ'yü daha açık, hesap verebilir ve etkili yapmak,
- Gelişmekte olan ülkelerin dünya ekonomine entegre olmalarına yardım ederek onları DTÖ'nün karar-alma süreçlerine tam olarak getirmek.

1994 yılında Uruguay Round'unda kararlaştırıldığı gibi, AB bir dizi sektörde ve ticaretle ilgili konularda geniş bir müzakere gündemi belirlemeye çalışmıştır. AB'nin öncelikleri Singapur Konuları olarak adlandırılan rekabet politikası, yatırımları düzenleme, kamu ihaleleri ve ticareti kolaylaştırmanın yanı sıra tarım-dışı ürünler ve hizmetler için pazara giriş olmuştur.⁶⁵

AB'nin hizmet ticaretindeki yeri dikkate alındığında, bu alandaki engellerin ortadan kaldırılması açısından GATS ve devam eden müzakerelerin AB açısından önemi anlaşılmaktadır.

GATS, tüm kamusal hizmetlerle ilgili olarak genel politika-oluşturma üzerinde etkili olmaktadır. *Genel Çıkar Hizmetleri Hakkında Green Paper* (COM/ 2003/ 270) GATS müzakerelerine önemli bir yer vermiştir. *Green Paper*'da bu konu "küreselleşme" başlığı altında ele alınmıştır. Ek'te ise GATS'ın uluslararası boyutu dört temel "politika aracı"ndan biri (diğerleri regülasyon, değerlendirme ve finansman) olarak yer almış ve GATS'ın AB ülkelerinde genel çıkar hizmetleri için uygunluğu ortaya konulmuştur.⁶⁶

⁶² DIJCK ve FABER, s. 296.

⁶³ Örneğin, yeni üyelerle birlikte, Kuzey ve Güney Amerika ile rekabet edecek tropikal-olmayan tarım ürünlerinin üretim potansiyeli Birliğin Ortak Tarım Politikası'nın bütçe ve stratejik nedenlerle yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Ayrıca AB'nin görece olarak standart teknolojilerin olduğu bazı imalat sektörlerinin liberalizasyonu konusundaki esnekliği, yeni üye devletlerin çıkarları doğrultusunda değişebilecektir. DIJCK ve FABER, s. 296.

⁶⁴ European Commission, s. 7.

⁶⁵ DIJCK ve FABER, s. 291-292.

⁶⁶ HALL, s. 9; THOMAS ve HALL, s. 21.

Green Paper'da belirtildiği gibi, genel çıkar hizmetleri GATS'ın dışında değildir, bu yüzden Birlik lkeleri ticaret müzakerelerinin sonucu olarak ilgili kamusal hizmetleri liberalize etmek zorunda kalabilirler: "GATS'ın alanından dışlanmayan genel çıkar hizmetleri için ülkelerin teklif ettiği açıklık derecesi otomatik olarak belirlenmemektedir ve müzakerelere konu olmalıdır" (par. A78). Genel çıkar hizmetlerinin ne lde liberalize edileceği Komisyonun ticaret direktörlüğü ile tüm AB ye ülkelerinin yararına yürütülen GATS ticaret müzakerelerindeki pazarlığın bir parçası olarak belirlenebilir. Bu nedenle AB temelli şirketler için yurt dışında yeni değerli iş olanakları yaratan ticaret faaliyetlerinde imtiyaz elde etmenin karşılığında, kamusal hizmetin yeniden yapılandırılması mümkün olabilecektir.⁶⁷

Hizmet ticaretinin düzenlenmesinde DT kurucu anlaşmalarından olan GATS, hizmet ticaretini basitçe hizmetin "sunumu" olarak tanımlamaktadır. Bu tanımla temel bir hizmet otomatik olarak "ticareti yapılabilir" bir hizmet olmakta ve GATS çerçevesinde, ye devlet tarafından özel taahhütler sunulmamış olsa bile, tüm hizmetlere uygulanan genel kurallara tabi olmaktadır.⁶⁸

AB orta gelirli ülkelerden hizmetler alanında önemli bir liberalizasyon beklemektedir. Aynı zamanda işgücü yoğun hizmetlerde önemli bir potansiyele sahip gelişmekte olan ülkeler de işgücünün geçici uluslararası hareketi gibi hizmet alanındaki liberalizasyondan kazançlı çıkabilir. Ancak bu alandaki müzakerelerde çok az başarı elde edilebilmiştir. Gelişmiş lkeler işgücünün geçici olarak hareketine izin verecek şekilde işgücü pazarlarını açma konusunda tereddüt gösterirken, büyük bir hizmet ihracatçısı olan Hindistan da gelişmekte olan ülkeler grubunda buna karşı çıkmıştır.⁶⁹

AB, tarımsal ticari liberalizasyonla ilgili kendisinden istenen büyük talepleri durdurmak için hizmetleri bir pazarlık aracı olarak kullanmaktadır. AB i pazarda fiyatların daha yüksek olmasına izin verecek şekilde, tarım ürünlerine gümrük tarifeleri uygulamaktadır. AB tarafından tarım ürünlerine uygulanan ortalama gümrük tarife oranları yüzde olarak şu şekildedir: canlı hayvanlar %75, et ve işlenmiş sakatat %89, süt ürünleri %74, işlenmiş sebze %56, işlenmiş meyve %42, tahıllar %72, şekerler %114, sebze hazırlama %105. AB'nin karşı karşıya kaldığı problem, ithalatla rekabet edecek şekilde gümrük tarifelerini indirdiğinde, AB i fiyatlarının düşmesi ve bunun ifti gelirlerinde azalmaya yol aması; AB'nin bütçe sınırlılıklarının da gelirdeki bu azalmayı tazmin edecek ek gelir desteğine yer bırakmamasıdır. AB tarımsal liberalizasyon karşılığında hizmetlerde daha ileri düzeyde pazara giriş talep etmektedir.⁷⁰ Gelişmekte olan ülkeler eğer daha fazla imtiyaz verirse, kendilerine meşru düzeyde bir oyun alanı bırakılacaktır. Charlotte

⁶⁷ HALL, s. 10

⁶⁸ International Development Economics Associates (IDEAs), "GATS : The EU Agenda", http://www.networkideas.org/feathm/may2002/ft25_Gats.htm, 25 May 2002, Erişim Tarihi 15.2.2009, s.2.

⁶⁹ DIJCK ve FABER, s. 306.

⁷⁰ DIJCK ve FABER, s. 302, 309.

Denny ve Larry Eliot “Bankacılık İçin Muzlar” başlığı altında yazılarında bunu Brüksel’in mevcut tarımsal sübvansiyon sistemini tasfiye etmenin bedeli olarak talep ettiğini ortaya koymuşlardır.⁷¹

AB, GATS müzakerelerinde kendi ticaret partnerlerinden uzun bir taahhüt listesi üzerinden hizmet ticaretinde yeni imtiyazlar elde etmeye çalışmaktadır. Bu listeler ülke temelinde, özellikle sağlık, eğitim ve insani tüketim için su gibi geleneksel olarak kamu tekellerinin olduğu önemli sektörlerde yapılmaktadır. Ticari olarak, kamu tekellerinin olduğu bu sektörlerdeki fırsatlar çok fazladır. Her yıl su hizmetlerindeki küresel harcamalar 1 trilyon dolar, eğitim sektöründe 2 trilyon dolar, sağlık hizmetlerinde 3.5 trilyon doları aşmaktadır. Bu alanlarda Avrupa’nın üstünlüğü vardır. Örneğin, eğer su hizmetleri özelleştirilirse, üç büyük çokuluslu su şirketi Fransız olduğundan AB, bundan kazançlı çıkacaktır.⁷²

Ağ hizmetleriyle ilgili olarak Topluluk düzeyinde 1980’lerden itibaren serbestleşme sağlanmasına karşın, AB Komisyonu, diğer altyapı sektörlerinden farklı olarak, AB’ye üye ülkelerin su piyasalarında liberalizasyona yönelik herhangi bir direktif çıkarmamıştır. 2003 yılında yayınlanan Bildiri’de⁷³ “Komisyon’un su ve atık su sektöründeki yasal ve idari duruma yönelik, rekabet konularının da analizini içeren, bir gözden geçirmede bulunacağı” belirtilmiştir.⁷⁴

Ancak AB Komisyonu tarafından çeşitli şekillerde liberalizasyonu başlatmaya yönelik çok sayıda girişim vardır. Bunlardan en sonuncusu Taslak SIM Direktifi’dir (COM(2004) 2 Final/3 2004/0001 (COD)). Söz konusu Direktif, su özelleştirilmesini reddeden Avrupa Parlemtosu tarafından onaylanmamıştır. Taslak SIM Direktifinin kapsamı içinde yer alan su ve atıksu hizmetleri nihai Direktif’te (2006/123/EC) kapsam dışında bırakılmıştır. Genel olarak bu hizmetlerin sunumu üyeler arasında ticareti etkilediği takdirde iç pazar, rekabet ve Devlet yardımı kurallarına tabidir.⁷⁵ AB aynı zamanda su sektöründe kamu-özel ortaklığını teşvik etmeye çalışmaktadır. Ancak AB ülkelerinin büyük çoğunluğu suyun kamu sektörü tarafından sunumunu devam ettirmektedir.⁷⁶ Bu da AB çerçevesinde su hizmetlerinin liberalize edilmesinde bir engel olarak durmaktadır. Ancak AB içindeki bu çekinceye karşın, AB GATS müzakerelerinde su hizmetlerinin liberalizasyonunda aktif bir rol oynamaktadır.

DTÖ’nün Sektörel Hizmetler Sınıflandırma Listesi’ne (Services Sectoral Classification List) göre, çevresel hizmetler (a) kanalizasyon hizmetleri, (b) çöp bertarafı hizmetleri, (c) sağlık ve benzeri hizmetler ve (d) “diğer” özel olarak belirtilmemiş çevresel hizmetler kategorilerine

⁷¹ IDEAs, s. 3.

⁷² IDEAs, s. 2.

⁷³ *Commission Communication on the Internal Market Strategy Priorities 2003-2006*, COM(2003) 238, 7.5.2003, Brussels.

⁷⁴ Bedia Sanem ŞİMŞEK, *Su Sektöründe Reform Hareketleri Yeni Politika Arayışları ve Rekabet Olanakları*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi: 79, Ankara, 2007, s. 67.

⁷⁵ Commission of The European Communities, s. 10.

⁷⁶ THOMAS ve HALL, s. 21.

ayrılmıştır. Listedeki diğer hizmetler eksoz gazlarının temizlenmesi, gürültüyü yoketme ve doğa ve peyzaj koruma gibi faaliyetleri içermektedir.⁷⁷ Görüldüğü gibi, bu listede çevresel hizmetler kategorisi altında su hizmetleri yer almamaktadır.

Ancak GATS'ı genişletme müzakerelerinde DTÖ üyelerinden çevresel hizmetlerde ticaretin daha da artırılması istenmektedir. Bu müzakerelerde AB çevresel hizmetler sektörünü yedi altsektöre bölmüştür. Bunlar şunlardır: (1) insani kullanım için su ve atıksu yönetimi; (2) katı/tehlikeli atık yönetimi; (3) çevremizi kuşatan hava ve iklimin korunması; (4) toprak ve suyun temizlenmesi ve iyileştirilmesi; (5) gürültü ve titreşim azaltma; (6) biyolojik çeşitlilik ve peyzajın korunması; (7) diğer çevresel ve destek hizmetler.

Bu alt sektörlerden özellikle su hizmetleri büyük önem taşımaktadır. Avrupa Birliği su hizmetlerinin çevresel hizmetler başlığı altında GATS içine dahil edilmesini önermiştir. GATS müzakerelerinde de su hizmetleri konusunda diğer DTÖ üyelerinden talepte bulunmaktadır.⁷⁸ AB Haziran 2002'de ilk talebinde sektörün “kaynaklar ve sıcak sular hariç, şebekeler aracılığıyla su toplama, arıtma ve dağıtım hizmetleri,” olmak üzere genişletilmesini talep etmiştir. Ayrıca sektörde ticari varlık oluşturma (mode 3) ve gerçek kişilerin hareketi (mode 4) alanlarında pazara giriş ve milli muamele ilkeleri çerçevesinde taahhütte bulunulmasını istemektedir.⁷⁹ Ocak 2005 yılı itibariyle de sınır ötesi ticaret kapsamında danışmanlık hizmetleri için tam taahhütler talep edilmektedir. Tekel olmayan hizmetler için de tam taahhütler istenirken, tekel haklarına tabi olan hizmetler için yabancı hizmet sağlayıcılara karşı ayrımcılık yapılmadan milli muamele ilkesine göre rekabetçi ihalelerin yapılmasını talep etmektedir. AB'nin içme suyunu GATS kapsamına almasına karşı, güçlü bir kamusal muhalefet sonucu, AB Şubat 2006 itibariyle son çoktarafli çevresel hizmet taleplerinde “insani kullanım için su (doğal suyun toplanması, arıtılması ve dağıtımı)” yer almamıştır.⁸⁰ (Tablo 4)

⁷⁷ Colin KIRKPATRICK, *Trade in Environmental Services: Assessing The Implications For Developing Countries in the GATS*, ICTSD Issue Paper No:3, November 2005, s.1-33, http://www.ictsd.org/pubs/ictsd_series/env/EGSKirkpatrick.pdf, Erişim Tarihi 21.7.2006; Markus KRAJEWSKI, “Environmental Services of General Interest in the WTO: no love at first sight”, *JEEPL*, 2004, s.103-115, http://www.uni-potsdam.de/jpkrajewski/JEEPL%202004_B2.pdf, Erişim Tarihi 21.7.2006.

⁷⁸ Ancak taahhütlerle ilgili çok az bilgi yayınlanmakta ve sektörlerin açılmasına yönelik talepler gönüllü olarak yayınlanmamaktadır. Talepler konusunda tek somut bilgi AB tarafından yapılan taleplerin kamuoyuna sızması sonucunda elde edilmiştir. THOMAS ve HALL s. 14.

⁷⁹ *ticari varlık oluşturma (mode 3)*: hizmet sunucularının diğer bir ülkedeki hizmet sektörüne doğrudan yabancı sermaye yatırımları yapmaları; *gerçek kişilerin hareketi (mode 4)*: hizmet sunucularının bir başka ülkeye gelerek, eğitim hizmetleri ya da mühendislik hizmetleri gibi kısa süreli hizmetleri sunmalarıdır. *Milli Muamele* ilkesi, bir pazarda yerli ve yabancı hizmet sunucular arasında ayırım yapmama prensibini içermektedir. *Pazara Giriş* bir ülkenin hizmet sağlayıcılarına yeni niceliksel ya da niteliksel sınırlamalar getirilmemesini gerektirir.

⁸⁰ Christina DECKWIRTH, “Water Almost Out of GATS”, A Corporate Europe Observatory Briefing, March 2006, s. 8-9.

Tablo 4: AB'nin Su Taleplerinin Gelişimi: İlk Talepler, Gözden Geçirilen Talepler ve Kolektif ya da Çoktarafli Taleplerin Planı

<p>Talep konusu</p> <p>“kaynaklar ve sıcak sular hariç, şebekeler aracılığıyla su toplama, arıtma ve dağıtım hizmetleri.”</p> <p>İlk Talep, Haziran 2002</p> <p>“Sektörel kapsamı yukarıdaki hizmetleri içerecek şekilde genişletme”.</p> <p>-Mode 3: Milli Muamele ve Pazara Giriş'e göre taahhütler “alma” ya da “Avrupa Komisyonu [ülkeyi] taahhütte bulunmaya davet eder”</p> <p>-Mode 4: “Yatay taahhütler” bölümünde bahsedilen taahhütler</p> <p>Gözden Geçirilen Taahhütler, Ocak 2005</p> <p>Mode 1 ve Mode 2: danışmanlık hizmetleri için pazara giriş ve milli muamele için tam taahhütlerde bulunma</p> <p>Mode 3: Şu taahhütlerde bulunma:</p> <p>tekel haklarına tabi olmayan hizmetler için: tam taahhütler</p> <p>tekel haklarına tabi olan hizmetler için (örneğin, imtiyazlar aracılığıyla): tekel haklarının kamu yönetimleri tarafından milli muamele ilkesine uygun olarak yabancı hizmet sağlayıcılarına izin veren rekabetçi ihale aracılığıyla verilmesi</p> <p>Mode 4: “Yatay taahhütler” bölümünde bahsedilen taahhütler.</p> <p>AB'nin Kolektif ya da Çoktarafli Talebi, Şubat 2006</p> <p>“...bu çoktarafli talep herhangi bir şekilde insani kullanım için suyu içermez (örneğin, doğal suyun toplanması, arıtılması ve dağıtımı)”</p>

Kaynak: DECKWIRTH, s. 8-9.

Ancak AB'nin bu tarihteki taleplerinde doğal olarak içme suyu ile sağlanacak olan sanitasyon ve kanalizasyon hizmetleri yer almaktadır. Bu şekilde gelişmekte olan ülkelerde hızlı kentleşme nedeniyle, atıksu bertarafı ve ilgili hizmetler hem büyük bir pazar oluşturmakta, hem de gelişmekte olan ülke pazarlarına girmek isteyen su çokuluslu şirketleri için giriş noktası olmaktadır.⁸¹ Ayrıca suyun bir çevresel hizmet olarak “insanların kullanımı için” şeklinde sınıflandırılmasına da karşı çıkmaktadır.⁸²

AB, DTÖ üyesi 109 ülkeden sektörler itibariyle talepte bulunmuştur. AB söz konusu 109 ülkenin 72'sinden mevcut müzakere roundlarında “su dağıtım” alt sektörünü açmasını talep etmiştir. Düşük gelirli ülkeler açısından, su hizmetlerinin içinde yer aldığı çevresel hizmetler en çok bahsedilen yedinci sektördür ve bu ülkelerin %34'ünden talep edilmiştir.⁸³

AB, su hizmetlerini çevresel hizmetlerin sektörel sınıflandırması içine koyarak su hizmetlerinin liberalizasyonu müzakerelerinde kendi

⁸¹ Shiny VARGHESE, “General Agreement on Trade in Services and Water”, Institute for Agriculture and Trade Policy, March 2006, www.iatp.org/iatp/publications.cfm?accountID=114&refID=78807, Erişim Tarihi 16.01.2008.

⁸² KRAJEWSKI, s. 112.

⁸³ THOMAS ve HALL, s. 14.

çıkarcının olduğunu göstermiştir. Bu talepler AB'nin kendi çevresel hizmetler sınıflandırmasına dayanmakta ve tüm kısıtlayıcı ayrımların ve sınırlamaların kaldırılmasını talep etmektedir. Bu AB'nin tam taahhütler istediği anlamına gelmektedir. İngiltere gibi zengin ülke hükümetleri için söz konusu özel sektör yatırımları çok çekicidir.⁸⁴

AB'nin çevresel hizmetler alanındaki uzun vadeli taahhütleri düşünöldüğünde, GATS'ı genişletme müzakerelerinin AB için ek bir zorluk yaratmayacağı görölmektedir. Su dağıtımı ve işlenmesi konusu ise ihtilafli olarak kalmaktadır. Çünkü AB'nin bu sektördeki yaklaşımı paradoksaldır. AB su sektörünü, sınıflandırma girişimleri ile müzakerelere sokmuştur. Ancak bu sektörde herhangi bir taahhütte bulunmaya istekli görünmemektedir. AB'nin müzakere stratejisi bu açıdan özellikle gelişmekte olan ülkelere yöneliktir.⁸⁵

AB'nin GATS çerçevesinde büyük su şirketleriyle birlikte hareket ettiği yönündeki eleştirileri sıklıkla dile getirilmekte ve eleştirilmektedir. AB'nin finans, telekomünikasyon, enerji ve su gibi sektörlerde dünyanın en büyük çokuluslu hizmet şirketlerine sahip olması ve bu şirketlerin AB'nin GATS politikasının formülasyonunda önemli bir rol oynadıkları, sürecin gizliliği, şirketlere danışıldığı, bu eleştirilerin başlıcalarıdır.⁸⁶

Su alanında küresel eğilime bakıldığında, çokuluslu şirketlerin su arz hizmetlerinde imtiyaz sözleşmelerine daha az ilgili oldukları görölmektedir. Şirketler riskli olduğu ve beklenen kâr oranlarını elde edememeleri nedeniyle, daha çok işletme sözleşmeleri ya da Yap-İşlet-Devret sözleşmelerine ilgi göstermektedirler. Ancak yine de çokuluslu şirketler için su sektörü büyük bir potansiyel pazar olarak kalmaya devam etmektedir⁸⁷ ve bu nedenle özellikle su şirketlerinden ve AB'den baskının sürmesi beklenmektedir.⁸⁸

⁸⁴ Ferhunde HAYIRSEVER, Eral TOPÇU, "Çevresel Hizmetler ve GATS", *Küreselleşme Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyum 27-30 Mart 2008 Antalya*, s.281-290; Tim CONCANNON, "Stealing Our Water Implications of GATS for Global Water Resources", (ed. Hannah Griffiths), Friends of The Earth, November 2001, www.foe.co.uk/resource/briefings/gats_stealing_water.pdf, Erişim Tarihi 16.01.2008.

⁸⁵ AB Hindistan'da muğlak "çevresel hizmetler" kategorisi altında su toplama, antma ve dağıtım hizmetlerinde pazara giriş için çabalamaktadır. IDEAs, s. 1.

⁸⁶ WORLD DEVELOPMENT MOVEMENT, "GATS The forgotten battle over WTO investment rules", February 2004; Charles SANTIAGO, "A Shared Vision: The EU Water Policy and European Water Corporate Interests, Heinrich-Böll-Foundation, September 2003, <http://www.tradeobservatory.org/library.cfm?refID=76389>, Erişim Tarihi 9.12.2008; Daniel POLITI, "Privatizing Water: What the European Commission Doesn't Want You to Know", <http://projects.publicintegrity.org/water/report.aspx?aid=988>, Washington, April 7 2003, Erişim Tarihi 9.12.2008.

⁸⁷ Henry Heyneardhi su şirketlerinin gelirlerinin büyüklüğüne işaret etmektedir: Dünya nüfusunun sadece %5'i suyu ulusötesi şirketlerden almaktadır, ancak yıllık gelir petrol sektörünün %40'ına erişmiştir. Suyun bu büyük kâr potansiyeli nedeniyle, ulusötesi şirketler GATS anlaşması aracılığıyla suyun ticaretini meşrulaştırmaya zorlamaktadırlar. Henry HEYNEARDHI, "GATS: Water a Precious Tradeable Commodity", *Jakarta Post*, <http://www.thejakartapost.com>, 13 November 2002, <http://www.arena.org.nz/gatswtr.htm>, Erişim Tarihi 9.12.2008.

⁸⁸ THOMAS ve HALL, s. 16.

SONUÇ

AB içinde birçok büyük sektörde, özellikle büyük ağ endüstrilerinde serbestleşme sağlanmıştır. Bu serbestleşmenin genişlemesi ve derinleşmesine yönelik olarak Birlik politikaları devam etmektedir. Ancak hizmetlerin liberalize edilmesi konusu bir tarafıyla hizmet sunucuların hareketi ile ilgili olduğundan ve AB'nin Doğu Avrupa ülkelerini içine alarak genişleme süreci dikkate alındığında, Birliğin yeni ve bazı eski üyeleri arasında çatışmalı bir konu olarak durmaktadır. Özellikle İç Pazarda Hizmetler Direktifi'nin (2006/123/EC) kabul edilmesi sürecinde görüldüğü gibi, yatay olarak tüm sektörlerde uygulanacak ve evsahibi ülkenin kendi ülkesinde hizmet sunucularını ve hizmet sunumunu kontrol etmesine izin vermeyecek bir serbestleşmeye, başta Almanya olmak üzere bu tür bir işgücü hareketinden olumsuz etkilenecek eski üyeler karşı çıkmıştır. Bu durum AB'nin hem bir tek pazar hem de bir politik birlik olması açısından çözmesi gereken bir sorundur.

AB, bölgesel ve uluslararası düzeylerde ise komşuluk politikası, ikili yatırım anlaşmaları ve GATS müzakereleri aracılığıyla hizmetlerin liberalize edilmesi konusunda aktif olarak yer almakta ve müzakereleri şekillendirmeye çalışmaktadır. Dünya ticaretindeki gücü dikkate alındığında, AB'nin eli söz konusu anlaşmalarda daha kuvvetlidir.

AB'nin DTÖ kapsamında GATS müzakereleri çerçevesinde, su hizmetleri alanında aktif rolü açıkça görülmektedir. Avrupa Birliği su hizmetlerinin çevresel hizmetler başlığı altında GATS içine dahil edilmesini önermiştir. Su hizmetlerinin önemli bir özelliği, tarım sektörünün liberalizasyonuna benzer şekilde söz konusu hizmet alanının Birlik'in kendi içinde gelişimi ile Birlik'in kendi dışında kalan dünya ile ilişkisinde farklı bir görünüm almış olmasıdır. Birlik dışında su hizmetleri alanında daha fazla liberalizasyon talep eden AB, kendi içinde bu hizmet alanının tüm üye ülkelerde geçerli olacak şekilde liberalizasyonuna karşı çekinceli durmaktadır. Söz konusu müzakerelerde Birlik, kendisine yeni pazarlar açmaya çalışan, ancak kendi pazarlarını mümkün olduğunca korumaya çalışan bir yaklaşım izlemektedir.

KAYNAKÇA

1. ADDA, Jacques, *Ekonominin Küreselleşmesi*, (çev. S. İnceci), İletişim Yay., Üçüncü Baskı, 2005, İstanbul.
2. BİRGÖREN, Nilgün, "A.B.'nin Dış Ticaret Anlaşmaları - Sürmekte Olan Müzakerelerde Son Durum" 28/04/2009, <http://www.ticaretodaları.org/yazi/a.b.nin-dis-ticaret-anlasmalari---surmekte-olan-muzakerelerde-son-durum-28.04.2009>, Erişim Tarihi 13.9.2009.
3. *Commission Communication on the Internal Market Strategy Priorities 2003-2006*, COM(2003) 238, 7.5.2003, Brussels.
4. Commission of The European Communities, *Green Paper On Services Of General Interest COM(2003) 270 final*, Brussels, 21.5.2003.

5. Commission of The European Communities, *Proposal For A Directive of The European Parliament and of The Council On Services in The Internal Market*, COM(2004) 2 Final/3 2004/0001 (COD), Brussels, 5.3.2004.
6. CONCANNON, Tim, “Stealing Our Water Implications of GATS for Global Water Resources”, (ed. Hannah Griffiths), Friends of The Earth, November 2001, www.foe.co.uk/resource/briefings/gats_stealing_water.pdf, Erişim Tarihi 16.01.2008.
7. DAĞDELEN, İlhan, “Liberalizasyon”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, www.insanbilimleri.com, 12.10.2004, Erişim Tarihi 25.10.2009, s.1-66.
8. DECKWIRTH, Christina, “Water Almost Out of GATS”, A Corporate Europe Observatory Briefing, March 2006, s.1-12.
9. DIJCK, Pitou Van and Gerrit FABER, “How to Save the Doha Round: A European Perspective”, *European Foreign Affairs Review*, S. 11, 2006, s. 291-309.
10. *Directive 2006/123/EC of The European Parliament and of The Council of 12 December 2006 on services in the internal market*, Official Journal of the European Union 27.12.2006.
11. DPT, *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Hizmet Ticaretinin Serbestleştirilmesi Özel İhtisas Komisyonu Raporu*, DPT: 2543, ÖİK: 559, Ankara, 2000.
12. ERDOĞDU, Seyhan, “Avrupa Birliği ve Sosyal Politika”, *Genel –İş Emek Araştırma Dergisi*, S:1, Ankara, 2005, s.19-33.
13. European Commission, *Making Globalisation Work For Everyone The European Union and World Trade*, Manuscript for information brochure, December 2002.
14. GÜLER, Birgöl Ayman, “İkinci Dalga: Siyasal ve Yönetmelik Liberalizasyon, Kamu Yönetimi Temel Kanunu”, *Devlette Reform Yazıları Dünyada ve Türkiye’de Ekonomik Liberalizasyondan Siyasal-İdari Liberalizasyona*, Paragraf Yayınevi ve YAYED, Ankara, 2005.
15. GÜZELSARI, Selime, “Küresel Kapitalizmin ‘Anayasası’: GATS”, *Praksis*, S:9, 2003, s.117-142.
16. HALL, David, “A critique of the EC green paper on Services of General Interest”, PSIRU, University of Greenwich, September 2003, s.1-16.
17. HAUER, Ulrike, "AB'nin Serbest Ticaret Anlaşmaları Türk Ekonomisi Üzerinde Ciddi Bir Olumsuz Etki Yaratmadı" <http://www.euractiv.com.tr/ticaret-ve-sanayi/interview/ulrike-hauer-abnin-serbest-ticaret-anlasmalari-turk-ekonomisinin-uzerinde-ciddi-bir-olumsuz-etki-yaratmadi-004521>, 10.02.2009, Erişim Tarihi 13.9.2009.
18. HAYIRSEVER, Ferhunde ve Eral TOPÇU, “Çevresel Hizmetler ve GATS”, *Küreselleşme Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyum 27-30 Mart 2008 Antalya*, s.281-290.
19. HEYNEARDHI, Henry, “GATS: Water a Precious Tradeable Commodity”, *Jakarta Post*, <http://www.thejakartapost.com> November 13 2002, <http://www.arena.org.nz/gatswtr.htm>, Erişim Tarihi 9.12.2008.

20. HUSSAIN, Mushtaq, “EU International Trade in Services in 2006”, *Statistics in Focus Economy and Finance*, 2008, s.1-8.
21. İKV, “Liberalizasyon (Liberalization)”, 2009, <http://www.ikv.org.tr/sozluk2.php?ID=1193>, Erişim Tarihi 27.08.2009.
22. International Development Economics Associates (IDEAs), “GATS : The EU Agenda”, http://www.networkideas.org/feathm/may2002/ft25_Gats.htm, 25 May 2002, Erişim Tarihi 15.2.2009, s. 1-4.
23. KIRKPATRICK, Colin, *Trade in Environmental Services: Assessing The Implications For Developing Countries in the GATS*, ICTSD Issue Paper No:3, November 2005, s.1-33, http://www.ictsd.org/pubs/ictsd_series/env/EGSKirkpatrick.pdf, Erişim Tarihi 21.7.2006.
24. KRAJEWSKI, Markus, “Environmental Services of General Interest in the WTO: no love at first sight”, *JEEPL*, 2004, s.103-115, http://www.uni-potsdam.de/jpkrajewski/JEEPL%202_2004_B2.pdf, Erişim Tarihi 21.7.2006.
25. Mimarlar Odası, “SIM Direktifi AB Resmi Gazetesi’nde Yayımlandı”, 19.03.2007, <http://baybul.com/insaat/918940-sim-direktifi-ab-resmi-gazetesi-nde-yayimlandi.html>, Erişim Tarihi 17.8.2009, s.1-2.
26. NICOLAÏDIS, Kalypso and Susanne K. SCHMIDT, “Mutual recognition ‘on trial’: the long road to services liberalization”, *Journal of European Public Policy*, V. 14, N. 5, August 2007, s. 717–734.
27. POLITI, Daniel, “Privatizing Water: What the European Commission Doesn't Want You to Know”, <http://projects.publicintegrity.org/water/report.aspx?aid=988>, Washington, April 7 2003, Erişim Tarihi 9.12.2008.
28. SANTIAGO, Charles, “A Shared Vision: The EU Water Policy and European Water Corporate Interests”, Heinrich-Böll-Foundation, September 2003, <http://www.tradeobservatory.org/library.cfm?refID=76389>, Erişim Tarihi 9.12.2008.
29. ŞİMŞEK, Bedia Sanem, *Su Sektöründe Reform Hareketleri Yeni Politika Arayışları ve Rekabet Olanakları*, Rekabet Kurumu Uzmanlık Tezleri Serisi: 79, Ankara, 2007.
30. THOMAS, Stephen and David HALL, *GATS and the Electricity and Water Sectors*, Public Services International Research Unit (PSIRU), March 2006.
31. VARGHESE, Shiney, “General Agreement on Trade in Services and Water”, Institute for Agriculture and Trade Policy, March 2006, www.iatp.org/iatp/publications.cfm?accountID=114&refID=78807, Erişim Tarihi 16.01.2008.
32. WORLD DEVELOPMENT MOVEMENT, *GATS The forgotten battle over WTO investment rules*, February 2004.
33. YILMAZ, Gaye, *Kapitalizmin Kaleleri-II DTÖ - Dünya Ticaret Örgütü*, TMMOB Mimarlar Odası, İstanbul, Ekim 2001, <http://www.antimai.org/kitap/kkwtoobl2.htm>, Erişim Tarihi 25.10.2009.